

Michel Foucher

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΧΑΡΤΩΝ

Κριτική ανάλυση
των αναπαραστάσεων του κόσμου

Pascal Orcier, χαρτογράφος
Εισαγωγή: Γεώργιος-Στυλιανός Πρεβελάκης

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΧΑΡΤΩΝ

Κριτική ανάλυση
των αναπαραστάσεων του κόσμου

Original title: “La bataille des cartes”

©Bourin Editeur, Michel Foucher, 2011

Translation copyright©2013, by Kerkyra Publications SA – economia PUBLISHING

ISBN: 978-960-9490-25-2

©Εκδόσεις Κέρκυρα Α.Ε. – economia PUBLISHING, 2013

1η έκδοση για την ελληνική γλώσσα, Οκτώβριος 2013

Παραγωγή: Εκδόσεις Κέρκυρα Α.Ε. – economia PUBLISHING

Μετάφραση: Λουίζα Μητσάκου, Μαρία Πρεβελάκη

Γλωσσική επιμέλεια: Μαρία Πρεβελάκη

Συντονισμός έκδοσης: Έφη Ανδρικοπούλου

Καλλιτεχνική επιμέλεια – σελιδοποίηση: Μάκης Χριστόπουλος, ατελιέ Κέρκυρα

Κεντρική διάθεση

Εκδόσεις Κέρκυρα Α.Ε.

Βλαχάβα 6-8, 105 51 Αθήνα

Τηλ.: 210-3314.714, Fax: 210-3252.283

sales@economia.gr, www.economia.gr

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή σε άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη και των δημιουργών.

Michel Foucher

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΧΑΡΤΩΝ

Κριτική ανάλυση
των αναπαραστάσεων του κόσμου

Χάρτες: Pascal Orcier

Εισαγωγή: Γεώργιος-Στυλιανός Πρεβελάκης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γεώργιος-Στυλιανός Πρεβελάκης 8

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κοιτάζοντας πίσω από τον λόφο 24

Ο κόσμος ως προβολή 31

Η μεγάλη χειραφέτηση

Συζητήσεις και αναπαραστάσεις, πραγματικότητες και σχέδια

1 Η θέση στον ήλιο 40

2 Κριτική επιστροφή στους νοερούς συμβατικούς χάρτες 49

3 Η ώρα της Βραζιλίας: η οργάνωση της περιφέρειας 61

4 Ινδία: η αυτοπεποίθηση μιας πρόωρης δύναμης 67

5 Η Κίνα, «ένας μεταξύ άλλων»; 75

6 Και οι άλλοι; 85

7 Η Νότια Κορέα: το ρολόι της ενοποίησης και η αχτίδα του ήλιου 89

8 Οι τουρκικές φιλοδοξίες 93

Η υδρόγειος, ο κόσμος, η γη και ο πλανήτης

1 Διαμερισμοί και ανοίγματα 100

2 Επτά δισεκατομμύρια άνθρωποι, πολυάριθμοι, κινητικοί και ομιλητικοί 103

3 Ο πλανήτης-εργοτάξιο: ο μεγάλος απεγκλωβισμός 107

- 4 Η ψευδο-μάχη του Βορείου Πόλου 119
- 5 Τα πλανητικά διακυβεύματα του περιβάλλοντος σε ένα πολυπολικό σύστημα 123
- 6 Η γη και το νερό: τροφή για όλους τους ανθρώπους 127
- 7 Ο κόσμος σε κρίση 137
- 8 Τα μέσα της διεθνούς ασφαλείας 145
- 9 Δυνάμεις και αδυναμίες των κρατών 155

Το φόρουμ και η αρένα

Καθιερωμένες δυνάμεις, ανερχόμενες δυνάμεις και κέντρα εξουσίας 163

- 1 Το γεωπολιτικό σχέδιο των Ηνωμένων Πολιτειών: διατήρηση της κυριαρχίας, ανατροπή της πολυπολικότητας 164
- 2 Η Ρωσία, δεύτερη δύναμη 171
- 3 Η Ιαπωνία, μια «Άπω Δύση» στην Ασία 179
- 4 Το Ηνωμένο Βασίλειο, διαμόρφωση των νοερών χαρτών και της διεθνούς ατζέντας 187
- 5 Η Γερμανία, μια ρυθμιστική και εμπορική δύναμη 193
- 6 Η Γαλλία: από το μεγαλείο στο σημείο αναφοράς 197
- 7 Οι κλίμακες της Ευρώπης, χρήσιμη δύναμη παγκόσμιας επιρροής 204

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Οι εικονογραφίες ενός κόσμου εν κινήσει 208

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: Η Ελλάδα και ο Κόσμος 212

Ευρετήριο χαρτών 221

Εισαγωγή

Γεώργιος-Στυλιανός Πρεβελάκης

Η μάχη των χαρτών είναι ένα ιδιότυπο έργο. Το κείμενο συνοδεύεται από χάρτες με τους οποίους δεν είμαστε εξοικειωμένοι στην Ελλάδα. Είναι θεματικοί· συνθέτουν και απεικονίζουν οικονομικές, στρατιωτικές, πολιτικές και πολιτισμικές δυναμικές. Η σύνδεση κειμένου και χάρτη είναι αδιάλειπτη. Ο χάρτης δεν μπορεί να γίνει κατανοητός χωρίς το κείμενο, το κείμενο αποκτά ακρίβεια και συνοχή χάρη στον χάρτη.

Ο Michel Foucher δημιουργεί για τρίτη φορά ένα τέτοιο έργο. Το πρώτο εγχείρημα είχε τίτλο *Fragments d'Europe* (Θραύσματα της Ευρώπης) και εκδόθηκε το 1993¹. Εννέα χρόνια αργότερα, το 2002, εξέδωσε το *Asies nouvelles*² (Νέες Ασίες). Η *Bataille des cartes* κυκλοφόρησε το 2010. Η ελληνική μετάφραση προέρχεται από την δεύτερη, επικαιροποιημένη και πλέον εκτεταμένη έκδοση του 2011. Τα τρία αυτά έργα αποτελούν μια ενότητα και, ταυτοχρόνως, εκφράζουν μια διπλή εξέλιξη: του συγγραφέα και της πραγματικότητας την οποία προσπαθεί να συλλάβει και να εκφράσει. Εγγράφονται χρονολογικά σε στιγμές τις οποίες θεωρούμε ιστορικές καμπές.

Η πρώτη είναι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η πτώση του σιδηρού παραπετάσματος κινητοποίησε την διαδικασία για την επανενοποίηση της Ευρώπης, θέτοντας την ήπειρό μας στο επίκεντρο της διεθνούς πραγματικότητας. Με το έργο *Fragments d'Europe*, ο Michel Foucher εξέφρασε την αισιοδοξία της εποχής εκείνης, αλλά και τις ανησυχίες μπροστά στα εμπόδια και τις δυσκολίες τις οποίες της κληροδοτούσε η ταραγμένη ευρωπαϊκή Ιστορία.

Μια δεκαετία αργότερα, καθώς η Δύση αρχίζει να αμφιβάλλει για την υπεροχή της, το βλέμμα του Γεωγράφου στρέφεται προς την ανατολική Ασία. Μια σειρά από χώρες στις οποίες περιλαμβάνεται η Ινδία, η Κίνα και η Ιαπωνία αναλύονται, περιγράφονται, αξιολογούνται ως προς τις δυνατότητές τους. Μεγάλο τμήμα του βιβλίου καλύπτει τις σχέσεις μεταξύ του ασιατικού αυτού συνόλου και της Ευρώπης. Δεν πρόκειται, επομένως, για

μια απλή Γεωγραφία ενός περιφερειακού συνόλου. Όπως και το *Fragments d'Europe*, το *Asies nouvelles* περιλαμβάνει ένα γεωπολιτικό σχέδιο το οποίο εκφράζεται με μια νέα χαρτογραφική αναπαράσταση. Τα δύο σύνολα, η Ευρώπη στο *Fragments d'Europe* και η Ασία στο *Asies nouvelles*, συνιστούν τους δύο ακραίους πόλους της Ευρασίας. Μπορούν άραγε να συνεργαστούν; Αν η Ευρώπη συνδεθεί με τις "νέες Ασίες", μήπως μπορεί να αντιμετωπίσει την αποδέσμευσή της από την Αμερική;

Τα *Fragments d'Europe* και οι *Asies nouvelles* αποτελούν συλλογικά έργα τα οποία συνέλαβε, συντόνισε και κατηύθυνε ο Michel Foucher. Το τρίτο έργο, η *Bataille des Cartes*, διαφοροποιείται, καθώς το υπογράφει στο σύνολό του. Υπάρχει και μια δεύτερη διαφορά. Στον τρίτο αυτό χαρτογραφικό τόμο, ο Michel Foucher δεν διστάζει, από καιρού εις καιρόν, να μιλήσει στο πρώτο πρόσωπο. Η *Bataille des cartes* εμφανίζεται, λοιπόν, ως έργο προσωπικό, σύνθεση των δύο προηγούμενων και έκφραση ενός ορισμένου υποκειμενισμού. Συμπίπτει και αυτό με μια στιγμή καμπής: μετά την εποχή των ελπίδων τις οποίες έφερε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, μετά την άνοδο των νέων ασιατικών δυνάμεων που θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν μια νέα ανάσα στην Ευρώπη, σήμερα ο κόσμος εμφανίζεται όλο και περισσότερο αβέβαιος, άναρχος, χαοτικός. Για να του δώσει νόημα, ο συγγραφέας έχει ανάγκη να διευρύνει, να ανοιχτεί σε ολόκληρη την Ανθρωπότητα. Καθώς ο χρόνος της νέας εποχής επιταχύνεται, οι επιστημονικές αναλύσεις δεν αρκούν. Πριν ολοκληρωθούν, είναι ήδη ξεπερασμένες. Οι συνομιλίες με άλλους ειδικούς, τα ταξίδια, η απευθείας παρατήρηση της εξελισσόμενης πραγματικότητας επιστρατεύονται για να συμπληρώσουν τις συνεισφορές της "μακράς διάρκειας". Η προσέγγιση αυτή είναι αναγκαστικά λιγότερο "επιστημονική", καθώς στηρίζεται στο δείγμα αντί να εξαντλήσει το σύνολο, καθώς αξιοποιεί την διαίσθηση από κοινού με τα στατιστικά και άλλα εργαλεία. Όμως, η δυναμική αυτή υποκειμενικότητα αξίζει σήμερα περισσότερο από μια στατική αντικειμενικότητα η οποία ξεπερνιέται από τις εξελίξεις· ή, ακόμη χειρότερο, παρουσιάζει τους κοινούς τόπους ως επιστημονικές συνεισφορές.

Η μέθοδος η οποία συνδέει γνώση, παρατήρηση, διαίσθηση, ταξίδι και αντιπαράθεση διαφορετικών οπτικών και από-

¹ Michel Foucher, *Fragments d'Europe*. Atlas de l'Europe médiane et orientale, Παρίσι, 1993

² Michel Foucher, *Asies nouvelles*: Atlas de géopolitique, Παρίσι, 2002

ψεων παράγει αποτελέσματα υπό δύο προϋποθέσεις: αντιμεπιρισμό και engagement. Ο Michel Foucher συνδυάζει και τα δύο. Από την άποψη αυτή, διαφοροποιείται από τους περισσότερους συναδέλφους του πανεπιστημιακούς, ειδικούς της Γεωγραφίας. Είναι ένας sui generis ειδικός της Γεωπολιτικής. Εγγράφεται σε μια γενεαλογία, στους κόλπους της οποίας ανήκουν μορφές που προσέδωσαν στην Γεωπολιτική την ιδιαίτερη αίγλη της, όπως ο Halford Mackinder, ο Isaiah Bowman και ο Jean Gottmann.

Για να γίνει κατανοητή η τοποθέτηση του συγγραφέα και για να ενταχθεί το έργο αυτό στο ιστορικό, πολιτικό και επιστημονικό του πλαίσιο χρειάζεται η αναδρομή στην ιστορία της Γεωπολιτικής, γνωστή στους παλαιότερους και σήμερα ξεχασμένη. Η λήθη αυτή, προϊόν των εκτάκτων συνθηκών οι οποίες επεκράτησαν κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, κόστισε ακριβά στην Ευρώπη, ιδιαίτερα στην νοτιο-ανατολική της πλευρά, όταν έληξε ο Ψυχρός Πόλεμος και επανήλθαν στο προσκήνιο τα παλαιά προβλήματα: σύνορα, μεταναστεύσεις, εδάφη, ταυτότητες...

Η σύντομη και συνθετική αυτή ιστορική αναδρομή αποσκοπεί επίσης να αναδείξει τον πολιτικό χαρακτήρα της Γεωγραφίας, αμφισβητώντας την κυρίαρχη εικόνα της επιστήμης αυτής: μια χρήσιμη, αλλά σχετικά ουδέτερη, αν όχι και βαρετή, ακαδημαϊκή ενασχόληση. Επιδιώκει να υπογραμμίσει την στενή σύνδεση Γεωγραφίας και Γεωπολιτικής, η οποία έχει αμφισβητηθεί εν τοις πράγμασι κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Ο όρος "Γεωπολιτική" και τα παράγωγά του έγιναν "του συρμού". Χρησιμοποιούνται πλέον ακρίτως από ειδικούς άλλων κλάδων, καθώς και από δημοσιογράφους με ελλιπή γνώση των επιστημολογικών και ηθικών κινδύνων τους οποίους συνεπάγεται η συνύπαρξη Γεωγραφίας και Πολιτικής. Οι γεωγράφοι, όπως θα φανεί παρακάτω, υπέπεσαν σε σοβαρά σφάλματα στο παρελθόν· διαθέτουν, επομένως, μια συσσωρευμένη εμπειρία η οποία τους προφυλάσσει από νέα ολισθήματα. Μπορούν να παρεμβαίνουν με την απαραίτητη σύνεση και υπευθυνότητα όταν πρόκειται για γεωπολιτικά θέματα· δηλαδή, συχνά για ζητήματα ζωής και θανάτου για ολόκληρους πληθυσμούς.

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΑΠΟΚΤΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ STATUS

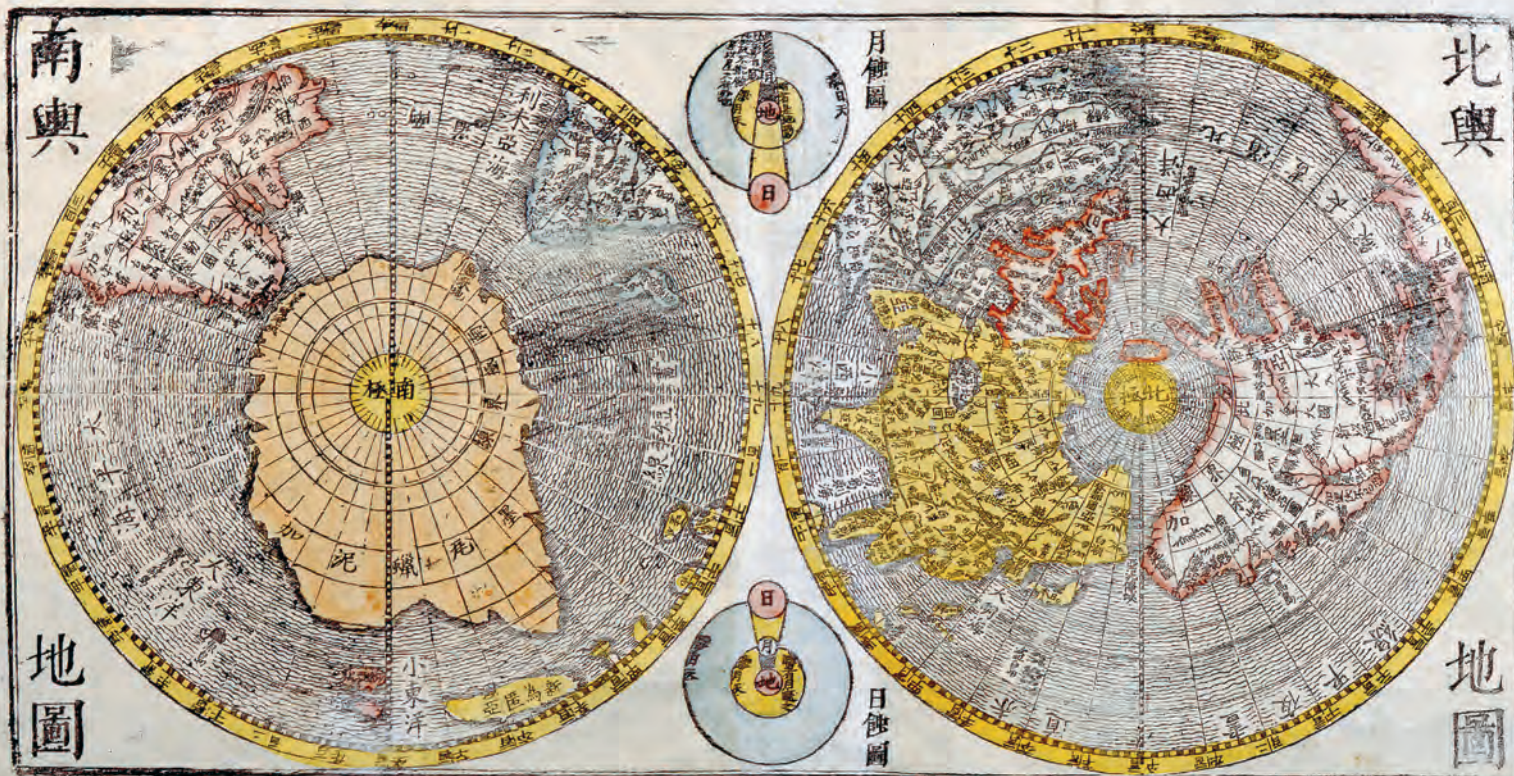
Υπό διάφορες μορφές η Γεωγραφία υφίσταται από την Αρχαιότητα. Όμως, για την ανάδυση της Γεωπολιτικής, σημασία έχουν οι εξελίξεις στον τομέα αυτό κατά το δεύτερο ήμισυ του δεκάτου ενάτου αιώνα, όταν η Γεωγραφία απέκτησε ανα-

γνωρισμένο επιστημονικό status. Την δεκαετία του 1870 ιδρύθηκαν πανεπιστημιακές έδρες στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, βασική προϋπόθεση για την ακαδημαϊκή θεσμοποίηση. Στο πλαίσιο αυτό εμφανίστηκε το πρώτο σχέδιο για τον μετασχηματισμό ενός συνόλου γνώσεων, αφηγήσεων και θετικών παρατηρήσεων σε ενιαίο και συνεκτικό σώμα. Φορέας του σχεδίου αυτού υπήρξε ο φυσιοδίφης Friedrich Ratzel (1844-1904), ο οποίος θεωρείται ο πατέρας της Γερμανικής Γεωγραφικής Σχολής.

Οι συνθήκες οι οποίες επέτρεψαν και ενεθάρρυναν την τομή αυτή πρέπει να αναζητηθούν στους υλικούς και στους πνευματικούς μετασχηματισμούς στην Ευρώπη το δεύτερο ήμισυ του δεκάτου ενάτου αιώνα. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την επιτάχυνση του ανοίγματος της Ευρώπης στον κόσμο. Χάρη στην οικονομική και τεχνολογική ισχύ την οποία είχε εξασφαλίσει η βιομηχανική επανάσταση, ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες επέβαλαν την κυριαρχία τους σε τεράστιες περιοχές και απειράριθμους πληθυσμούς. Διά της αποικιοκρατίας, η Δύση πραγματοποίησε μια ραγδαία προβολή της επιρροής της σε ολόκληρη την Οικουμένη. Η ευρωπαϊκή αυτή περιπέτεια δημιούργησε νέες ανάγκες.

Στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες άρχισαν να συρρέουν, μαζί με τα εξωτικά προϊόντα και τα νεοαποκτηθέντα κεφάλαια, οι γεωγραφικές πληροφορίες. Εξερευνητές, έμποροι, στρατιωτικοί, διοικητικοί υπάλληλοι, γιατροί και επιστήμονες, σταλμένοι από την Ευρώπη στις τέσσερις γωνίες του κόσμου, συνέλεξαν στοιχεία για την φύση, το ζωικό βασίλειο, την οικονομία και τα ήθη των νεο-ανακαλυπτομένων πληθυσμών και τα προωθούσαν στις χώρες τους. Τον δέκατο ένατο αιώνα υπήρξε, επομένως, μια έκρηξη πληροφοριών με κάποιες ομοιότητες με την σημερινή.

Ανάλογο ήταν και το πρόβλημα που δημιουργήθηκε: πώς μετατρέπεται η άναρχη πληροφορία σε δομημένη γνώση; Ανέκυψε, επομένως, η ανάγκη για ένα σύστημα ικανό να οργανώσει την πλούσια νέα γεωγραφική πληροφορία, να την κατατάξει σε κατάλληλες κατηγορίες, συνδεδεμένες οργανικά μεταξύ τους με δεσμούς αιτίου-αιτιατού. Η ανάγκη αυτή δεν είχε απλό ακαδημαϊκό χαρακτήρα. Η προβολή της Ευρώπης στην Οικουμένη έθετε το ζήτημα για την διαχείριση της νέας ευρωπαϊκής περιουσίας. Η οικονομική εκμετάλλευση προϋπέθετε την γεωγραφική γνώση· δεν αρκούσε η γεωγραφική πληροφορία. Ακόμη οξύτερη ήταν η γνωστική ανάγκη των κοινωνιών οι οποίες τέθηκαν υπό ευρωπαϊκή κηδεμονία ή κυριαρχία. Η γεωγραφική γνώση έγινε προαπαιτούμενο για την στερέωση της πολιτικής επιρροής στα τεράστια αποικιακά εδάφη.

Ο κόσμος ως προβολή

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΧΑΡΤΩΝ. ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ Ο ΒΟΡΡΑΣ; ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ;

Προτού εμπλακούμε σε αυτήν την μάχη των χαρτών, καλώ τον αναγνώστη να αφηθεί να τον συνεπάρουν οι πολυάριθμοι χάρτες οι οποίοι έχουν προσαρμοστεί στις προτεινόμενες παρουσιάσεις. Στον τομέα της χαρτογραφίας δεν υπάρχει μία και μοναδική επιστημονική αλήθεια, διότι η αναπαράσταση της γης, ελλειψοειδούς και τρισδιάστατης, σε ένα δισδιάστατο επίπεδο, συνεπάγεται παραμορφώσεις. Ο όρος επιπεδόσφαιρο, ο οποίος αποδίδει συνθετικά αυτήν την μετατροπή, είναι απατηλός. Οι χαρτογράφοι οφείλουν να σέβονται είτε τα μήκη, τροποποιώντας την κλίμακα του χάρτη, είτε τις γωνίες, τα σχήματα και τις επιφάνειες. Μια πιστή αναπαράσταση είναι ανέφικτη.

Καταμετρώνται πάνω από διακόσια συστήματα προβολής και είκοσι πέντε, τουλάχιστον, συνδυασμοί έχουν καταχωριστεί με το όνομα του δημιουργού τους (Mercator, Lambert, Cassini, Eckert, Mollweide, Peters, Robinson, Winkel...). Οι επιλογές τους αντανακλούν το επίπεδο των γνώσεων την εποχή του χαρτογραφικού έργου τους και τον στρατηγικό στόχο τους.

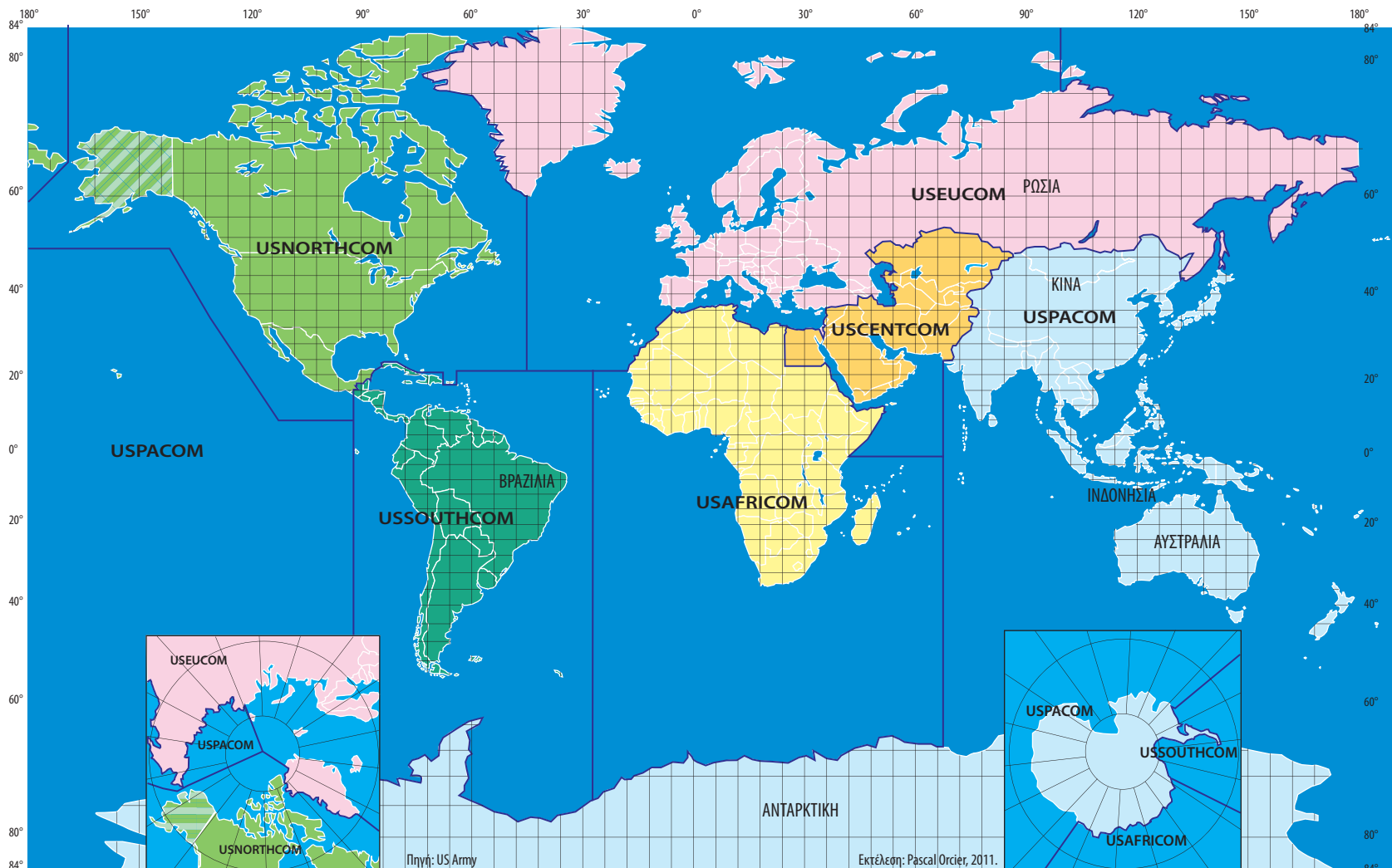
Ο πιο παλαιός, διάσημος και διαρκής, ανήκει στον Gerhard Kremer, τον επονομαζόμενο Μερκάτορα. Πρόκειται για τον Ολλανδό χαρτογράφο του 16ου αιώνα, ο οποίος σέβεται τις γωνίες μεταξύ μεσημβρινών και παραλλήλων, αλλά παραμορφώνει αισθητά τις επιφάνειες (ένας χάρτης της Υδρογείου στα 1569 και ένας “άτλας” με δεκαοκτώ επιλεγμένους χάρτες ναυσιπλοΐας στα 1585). Αυτή η κυλινδρική προβολή, η επονομαζόμενη σύμμορφη, ήταν προφανώς προσαρμοσμένη στις ανάγκες της ναυσιπλοΐας στις τροπικές ζώνες - ζώνες των πρώτων Παγκοσμιοποιήσεων (16ος – 19ος αιώνας) - οι οποίες δεν παρουσιάζονται υπερβολικά παραμορφωμένες. Αντιθέτως, οι

Κινεζικός χάρτης του 18ου αιώνα.

Παρά τον αυτο-αποκλεισμό της Κίνας από τους θαλασσίους δρόμους, από την εποχή της δυναστείας των Qing (Μαντζού), και την επέκτασή της προς την ηπειρωτική Δύση, η προηγούμενη χαρτογραφική γνώση διαφυλάχθηκε.

περιοχές οι απομακρυσμένες από τον ισημερινό έχουν υπερπαραμορφωθεί, εφ’ όσον οι μεσημβρινοί οδηγούν, χωρίς να συγκλίνουν προς πόλους μετατεθειμένους στο άπειρο. Εξ αυτού προκύπτει μία υπερμεγέθης αναπαράσταση του βορείου ημισφαιρίου. Η Γροιλανδία (2,1 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα) απεικονίζεται περισσότερο εκτεταμένη από την Νότια Αμερική (17,8 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα). Ομοίως, η Σκανδιναβία (1,1) παρουσιάζεται μεγαλύτερη από την Ινδία (3,3). Η μερκατορική προβολή παραμένει το θεμέλιο της δυτικής αντίληψης του κόσμου τον οποίον οφείλουν να διαχειριστούν τα Κράτη του βορείου ημισφαιρίου.

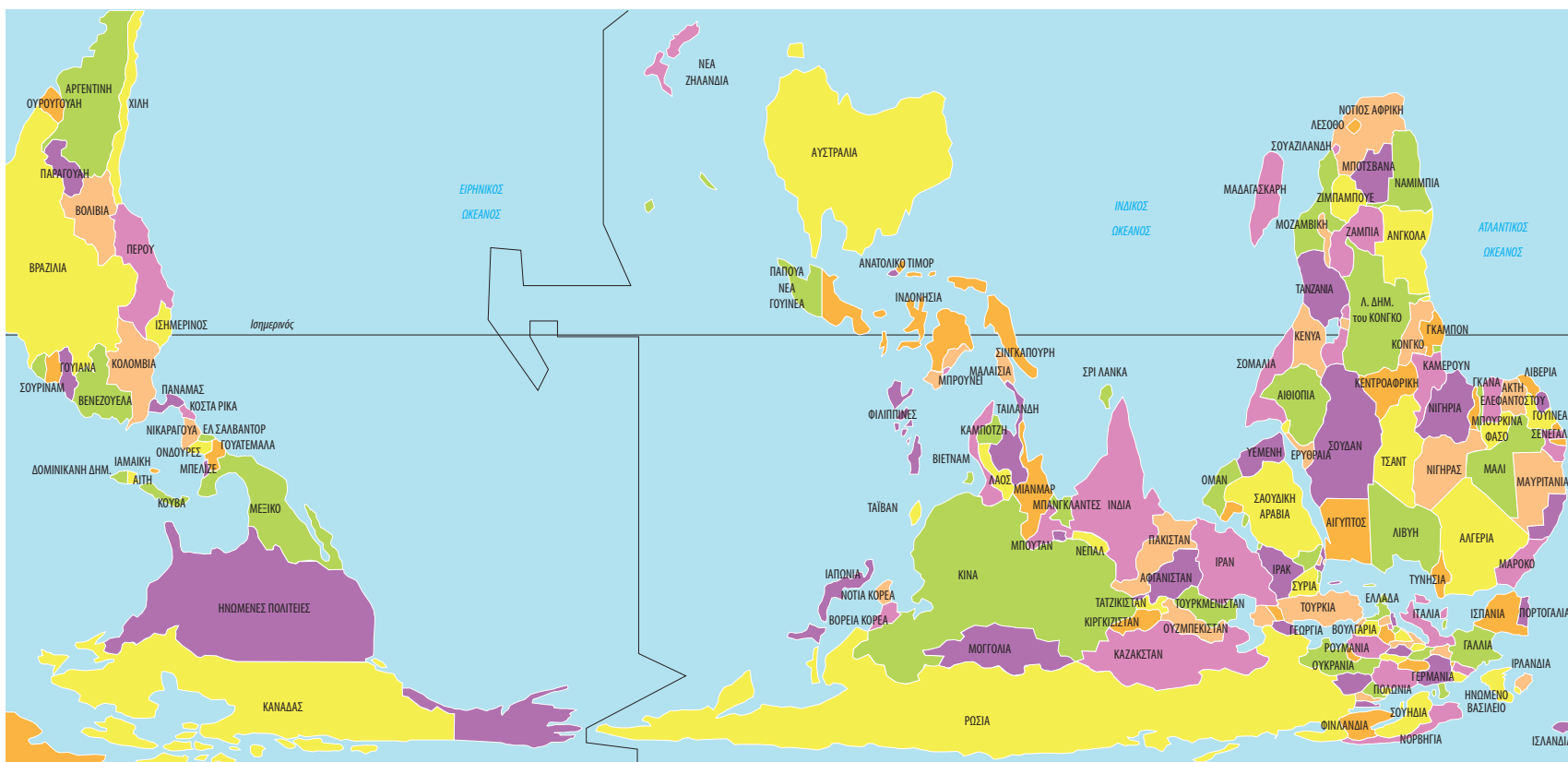
Η μεγάλη αδράνεια την οποία επέδειξαν οι χαρτογραφικές υπηρεσίες των Κρατών στην επιλογή των προβολών είναι ιδιαίτερος εντυπωσιακή. Αυτό οφείλεται εν μέρει στην κυριαρχία της βορειο-αμερικανικής χαρτογραφίας (η οποία προέρχεται από την περίοδο 1939-1945 και τις εργασίες της Γεωλογικής Υπηρεσίας των Ηνωμένων Πολιτειών) και στην χρήση των παγκοσμίων αναφορών για την ναυσιπλοΐα και την αεροπλοΐα. Η μερκατορική προβολή η οποία υπερτονίζει το βόρειο ημισφαίριο παραμένει η βασική αναφορά τόσο στο Υπουργείο Εξωτερικών (State Department), όσο και στο Υπουργείο Αμύνης (χάρτης αμερικανικών στρατηγικών διοικήσεων). Παραμένει, επίσης, στα ευρωπαϊκά Υπουργεία Εξωτερικών (χάρτης του δικτύου πρεσβειών και προξενείων του Υπουργείου Εξωτερικών της Γαλλίας-Quai d’Orsay). Ακόμα περισσότερο εκπληκτικό είναι ότι παραμένει στις ΜΚΟ (Γιατροί Χωρίς Σύνορα, έκδοση 2010), στις εταιρείες αξιολόγησης για τις κρατικές χρεωκοπίες (Control Risks), στον χάρτη του Google και στην πλειονότητα των αεροπορικών εταιρειών. Ωστόσο, η προβολή αυτή είναι σαφώς αναχρονιστική. Ύστερα από μια πρώτη αναφορά αξιολόγησης το 2010, το State Department παρουσίασε ένα χάρτη του κόσμου με μια προβολή η οποία στρογγυλεύει τα άκρα, για να υπενθυμίσει το σφαιρικό σχήμα της γης πάνω στο πλάνο-επίσης, για να εξισορροπήσει το σχέδιο με τις ηπειρωτικές μάζες, περιορίζοντας τους πόλους στο ήμισυ του μήκους του ισημερινού. Αυτή η προβολή του Robinson (σχεδιασμένη το 1963 κατόπιν αιτήματος του Rand McNally) έγινε μόδα το 1988 από το National Geographic Magazine το οποίο την χρησιμοποιούσε

ΟΙ ΖΩΝΕΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

ως επιπεδόσφαιρο αναφοράς. Επαναχρησιμοποιήθηκε και αλλού στο αμερικανικό ημισφαίριο, καθώς και στην Ασία (επίσημος χάρτης, κυρίως στην Ινδία). Διαδέχθηκε την προβολή του van Grinten (1921), η οποία ήταν ένας μερκατορικός χάρτης σε υπόβαθρο ωσειδές και ο βασικός χάρτης του περιοδικού από το 1922 έως το 1988. Το National Geographic Magazine αντισταθμίζει την απουσία διδασκαλίας της γεωγραφίας στις Ηνωμένες Πολιτείες, εκτός από κάποια ελάχιστα Πανεπιστήμια. Έπαιξε έναν κεντρικό ρόλο, ώστε να πεισθεί το αμερικανικό κοινό για την ορθότητα της εμπλοκής των Ηνωμένων Πολιτειών στις ευρωπαϊκές υποθέσεις.

Η προβολή του Johann-Henrich Lambert (1764) είναι κωνική, σύμμορφη, με τους μεσημβρινούς σε συγκλίνουσες ευθείες. Η Γη αναπαρίσταται πάνω σε έναν κώνο, του οποίου ο άξονας συγγέεται με τον άξονα των πόλων (χάρτης της Γαλλίας). Η πολική στερεογραφική προβολή προέρχεται από τις εργασίες του Ιππάρχου ο οποίος κατένειμε την περιφέρεια σε 360ο. Είναι σύμμορφη και δεν αλλοιώνει τις μορφές. Όχι μόνον επιτρέπει την μελέτη των πολικών ζωνών, αλλά μπορεί θαυμάσια να χρησιμοποιηθεί για χάρτες επικεντρωμένους σε ένα σημείο διαφορετικό από τον πόλο, επί παραδείγματι σε μια μεγάλη πρωτεύουσα.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΝΟΣ ΧΑΡΤΗΣ

Ο χάρτης των αμερικανικών θεάτρων στρατηγικών επιχειρήσεων περιλαμβάνει για την αρκτική περιοχή μία προβολή που επονομάζεται πολική. Η προβολή αυτή χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον στην αεροπλοΐα, κατά την υλικότεχνική υποστήριξη της Ουάσιγκτον στον Στάλιν, στο βόρειο μέρος των ζωνών οι οποίες τότε βρίσκονταν υπό τον έλεγχο της ναζιστικής Γερμανίας. Χρησιμοποιήθηκε, επίσης, ως χάρτης αναφοράς κατά τον Ψυχρό Πόλεμο ανάμεσα στις δύο μείζονες πυρηνικές δυνάμεις, των οποίων οι πύραυλοι ήταν προγραμματισμένοι για να ακολουθούν πολικές τροχιές. Σήμερα καλείται να εικονογραφήσει την αρκτική περιβαλλοντική προβληματική.

Η χαρτογραφική ηγεμονία του βορείου ημισφαιρίου αμφισβητήθηκε όταν εφευρέθηκε η ισοδύναμη κυλινδρική προβολή, η επονομαζόμενη του Peters. Η νέα προβολή ανατρέπει τις παραμορφώσεις του Μερκάτορα: υπερτονίζει τις επιφάνειες ανάμεσα στα γεωγραφικά πλάτη 45ο βορειώς και νοτίως του ισημερινού

και έτσι αναβαθμίζει τον Τρίτο Κόσμο με τρόπο εικονογραφικό. Γνώρισε στιγμές δόξας όταν δημοσιεύθηκε η αναφορά του Brandt πάνω στα διακυβεύματα Βορρά-Νότου, αλλά δεν επεβλήθη, μάλλον επειδή η προηγούμενη αναπαράσταση είχε προβάδισμα: ο Βορράς παρέμενε η θεμελιακή αναφορά, έστω και αν οι χώρες του Νότου την αμφισβητούσαν. Μία «διορθωτική παγκόσμια» παραλλαγή των αντιπόδων κυκλοφόρησε από τον Stewart McArthur το 1979, για να αντισταθμίσει το στερητικό σύνδρομο των Αυστραλών μπροστά σε χάρτες οι οποίοι τους τοποθετούσαν εκεί που βρίσκονται, στις εσχαιές του Νότου. Αυτή η αναστροφή («modern south-up map») χρησιμοποιήθηκε ως εικονογραφική υποστήριξη στην ρητορική του John Howard, του Πρωθυπουργού της Αυστραλίας από το 1996 έως το 2007. Στον νοερό χάρτη του Πρωθυπουργού η Αυστραλία δεν βρισκόταν στο περιθώριο, αλλά σε ένα μοναδικό σταυροδρόμι όπου συναντώνται: η Ευρώπη, εκ κληρονομιάς· οι Ηνωμένες Πολιτείες, λόγω της εντά-

Ευρετήριο Χαρτών

- Εθνογραφικός χάρτης των Βαλκανίων, τον 19^ο αιώνα . 14
- Εθνοκρατικός χάρτης των Βαλκανίων, τον 19^ο αιώνα . 15
- Οι ζώνες αμερικανικής στρατιωτικής διοίκησης στον κόσμο . 32
- Εναλλακτικός αυστραλιανός χάρτης . 33
- Η Κίνα και ο κόσμος, μια πλήρης θεώρηση στεριάς και θάλασσας . 34

Η μεγάλη χειραφέτηση

- Προς ένα πολυκεντρικό κόσμο . 41
- Τα χρηματοπιστωτικά κέντρα – Χρηματοστηριακή κεφαλαιοποίηση . 45
- Ο κόσμος σύμφωνα με τους Standard & Poors –
- Το δημόσιο χρέος των κρατών-μελών του ΟΟΣΑ . 46
- Από τους G6 στους G20 . 50
- Γεωγραφία της οικονομικής ανάπτυξης (2000-2010) . 51
- Νοερός χάρτης των τραπεζιτών . 54
- Αναδυόμενες χώρες και θεομοί . 55
- Ορισμοί της Ασίας . 57
- Βραζιλιανή ανάλυση της κατάστασης του κόσμου . 62
- Τα εδαφικά συμφέροντα της Βραζιλίας . 63
- Βραζιλία: η οργάνωση της περιφέρειας . 64
- Τα ταξίδια των βραζιλιανών ιθυνόντων (2002-2010) . 65
- Το ινδικό γεωπολιτικό σχέδιο . 70
- Τα ταξίδια του Manmohan Singh (2004-2010) . 73
- Το γεωπολιτικό σχέδιο της Κίνας στην Ασία . 77
- Το κινεζικό γεωπολιτικό σχέδιο . 80
- Ταξίδια των Κινέζων ιθυνόντων (2003-2010) . 81
- Η Κίνα και το διεθνές εμπόριο της κατά το 2010 . 82-83
- Η Κορεατική χερσόνησος . 90
- Το γεωπολιτικό σχέδιο της Τουρκίας . 95

Η υδρόγειος, ο κόσμος, η γη και ο πλανήτης

- Οι μεταναστεύσεις των ανθρώπων . 102
- Οι πόλεις με άνω του ενός εκατομμυρίου κατοίκους το 2020 . 104
- Οι υποδομές των παγκοσμίων διασυνδέσεων . 105
- Η γεωγραφία των επικοινωνιών . 106
- Ο απεγκλωβισμός στην Αφρική και στην Μέση Ανατολή . 110
- Ο απεγκλωβισμός στην Ασία και στην Ευρασία . 113
- Ο απεγκλωβισμός στην Νότια Αμερική . 114
- Τα εργοτάξια μεγάλης ταχύτητας 2020-2025 . 115
- Τα εργοτάξια της πυρηνικής ενεργείας για ειρηνικούς σκοπούς . 116
- Πετρέλαιο: αποθέματα και πρόσβαση . 117
- Η Αρκτική: πραγματικότητες και φαντασιώσεις . 121
- Περιβαλλοντική προβολή 2050 . 125

- Τα μεγάλα υδραυλικά διακυβεύματα . 130
- Η έγγειος παγκοσμιοποίηση . 133
- Ελλείψεις και διατροφική ανασφάλεια . 134
- Σύγχρονες κρίσεις και διενέξεις . 139
- Το τόξο της κρίσης . 140
- Κρίσεις και μεταβάσεις στον αραβικό κόσμο και στην περιοχή Τουρκίας-Ιράν . 143
- Διενέξεις και μείζονες εδαφικές διεκδικήσεις, σε εκκρεμότητα το 2010 . 146
- Τα μέσα των διεθνών δυνάμεων ασφαλείας . 147
- Νέα διεθνή σύνορα και νέα κράτη από το 1989-1990 . 148
- Διακανονισμοί συνόρων 1989-2010 . 150
- Σύνορα ομόρων κρατών: τοίχοι, φράκτες, κιγκλιδώματα . 151
- Διακυβεύματα εδαφικού ελέγχου . 156
- Διακυβεύματα ναυτιλιακού ελέγχου . 157

Το φόρουμ και η αρένα

- Το αμερικανικό γεωπολιτικό σχέδιο . 166
- Τα ημισφαίρια Ατλαντικού και Ασίας . 167
- Τα ταξίδια των Αμερικανών ιθυνόντων 2009-2010 . 169
- Ρωσία: η γεωπολιτική της απεραντοσύνης . 172
- Ρωσία: η αποκατάσταση της περιφερειακής δύναμης . 173
- Το γεωπολιτικό σχέδιο των Ρώσων . 175
- Τα ταξίδια των Ρώσων ιθυνόντων 2008-2010 . 176
- Τα βιομηχανικά και επιστημονικά συμπλέγματα επιχειρήσεων (clusters) . 180
- Το ιαπωνικό γεωπολιτικό σχέδιο στην Ασία . 181
- Το ιαπωνικό γεωπολιτικό σχέδιο . 184
- Γαλλικές και βρετανικές στρατιωτικές βάσεις . 189
- Το βρετανικό γεωπολιτικό σχέδιο . 190
- Το γερμανικό γεωπολιτικό σχέδιο . 195
- Το γαλλικό διπλωματικό όραμα/Το γαλλικό οικονομικό όραμα . 201
- Το γαλλικό στρατηγικό όραμα/Το ανθρωπιστικό όραμα . 202
- Οι κλίμακες της Ευρώπης . 206-207
- Για την ιστορία: ο διπολικός κόσμος . 209
- Οι αναπαραστάσεις ως πηγές διενέξεων . 210
- Η Ελλάδα στην Ευρώπη . 213
- Η Ελλάδα στον κόσμο . 216

Η ανάγνωση του βιβλίου αυτού προσφέρει πολλές χρήσιμες πληροφορίες κατά ιδιαίτερα εποπτικό τρόπο. Όμως, η συνεισφορά του στον σημερινό ελληνικό προβληματισμό είναι πολύ μεγαλύτερη. Μπορεί να βοηθήσει το ελληνικό κοινό να επανατοποθετηθεί σε οικουμενική κλίμακα, να ξεφύγει από τον ιδιότυπο απομονωτισμό στον οποίο τον οδήγησε η ευρωπαϊκή υπερπροστασία των τελευταίων δεκαετιών. Αυτό το άνοιγμα προσφέρει την τόσο αναγκαία αυτοπεποίθηση σε εποχή οικονομικής κρίσης: η Ελλάδα και οι Έλληνες δεν αποτελούν μια ασήμαντη περιφέρεια της Ευρώπης η οποία είναι καταδικασμένη να ζει χάρη στην ευρωπαϊκή οικονομική βοήθεια. Διαθέτουν μια ιστορική και γεωγραφική κληρονομία η οποία επιτρέπει την οικουμενική ακτινοβολία.

Η ανάγνωση της *Μάχης των Χαρτών* επιτρέπει να αποκτήσουμε την αναγκαία απόσταση, ώστε να τοποθετηθούμε μέσα στο πραγματικό μας γεωπολιτικό πλαίσιο. Στα συμπεράσματα αυτά μας καθοδηγεί, εξάλλου, ο επίλογος για την ελληνική έκδοση. Ο Michel Foucher παρουσιάζει μια θεώρηση διαφορετική από τις εικόνες τις οποίες μας προβάλλουν συνήθως οι Ευρωπαίοι συνομιλητές μας. Ο Γεωγράφος διέκρινε τις διαστάσεις τις οποίες δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν οι Διεθνολόγοι και, κυρίως, οι Οικονομολόγοι. Διείσδυσε πίσω από την επιφάνεια και απεκάλυψε την γεωγραφική ουσία της Ελλάδας. Ό,τι παρατήρησε ο Michel Foucher πρέπει να καταστεί ορατό σε όλους, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Γεώργιος-Στυλιανός Πρεβελάκης

ISBN 978-960-9490-25-2

 **eco
nomia**
PUBLISHING